
OD REDAKTORA

„Na początku był strajk – tak można by zacząć historię upadku komunizmu w Polsce” – pisze Dominika Kozłowska w naszej ankiecie o polskim roku 1989. Ta konstatacja należy do prawd oczywistych, które jednak trzeba powtarzać, bowiem zbyt często ginie ona we współczesnych interpretacjach końca systemu komunistycznego. Dyktatura monopartii upadła w Polsce przede wszystkim dlatego, że ludzie wypowiedzieli jej posłuszeństwo. Tworząc Solidarność, wzięli – zgodnie z obiegowym, ale przecież prawdziwym określeniem – swój los we własne ręce, stali się podmiotem, a nie bezwolnym przedmiotem historii. Toteż wracamy w tym numerze „Wolności i Solidarności” – w 25-lecie polskiej wolności – do wydarzenia rozpoczynającego epopeję ruchu, który przełamał monocentryczny porządek komunizmu nad Wisłą i otworzył drogę do jego upadku w całej Europie.

Główny blok tekstów numeru dotyczy gdańskiego Sierpnia '80. Aleksander Hall, Anna Machcewicz i Tomasz Kozłowski przedstawiają od różnych stron dzieje wielkiego strajku w Stoczni Gdańskiej. Zapisany na gorąco obraz mało znanych wydarzeń z pierwszych dni protestu pokazują notatki Tadeusza Strumffa – pierwszego dziennikarza, który znalazł się w strajkującej stoczni. Perspektywę uczestnika strajku i członka jego gremiów kierowniczych przynosi dziennik pisarza Lecha Bądkowskiego, rzecznika Mięszakładowego Komitetu Strajkowego w Gdańsku. Zestaw materiałów źródłowych uzupełnia zbiór meldunków Służby Bezpieczeństwa z obserwacji stynnej bramy nr 2 stoczni. Do 1980 r. powraca także esej Jana Strzeleckiego *Filozofia porozumień sierpniowych*, który publikujemy w dziale „Archiwum wolnej myśli”.

Esaj Strzeleckiego został wydany w podziemiu w 1988 r. Tekst Bronisława Garemka, który drukujemy w niniejszym numerze, nigdy wcześniej nie był publikowany. Doradca Lecha Wałęsy napisał go w 1986 r., jeszcze przed amnestią, która uwolniła więźniów politycznych, zaczynając nowy etap po stanie wojennym. Wobec tego ugodowego posunięcia władz, otwierającego możliwość wznowienia dialogu z Solidarnością, autor musiał uznać, że w nowych warunkach tekst przestał być aktualny. Wszelako jest on cennym świadectwem sposobu myślenia jednego z ludzi kształtujących strategię związku przez całe lata osiemdziesiąte.

Ponadto w niniejszym numerze prezentujemy drugą część wypowiedzi w naszej ankiecie, w której zechcieli wziąć udział znakomici autorzy polscy i zagraniczni: Michael Bernhard, Jerzy Eisler, Jerzy Jedlicki, Antoni Kamiński, Anthony Kemp-Welch, Padraic Kenney, Jan Kofman, Dominika Kozłowska, Wojciech Roszkowski, Aleksander Smolar, Alain Touraine i Andrzej Zoll. Na dział „Studia” składają się rozprawy Krzysztofa Tarki o nie-

doszłym procesie Stanisława Gata-Mackiewicza za współpracę z paryską „Kulturą”, Roberta Briera o intelektualnych źródłach poparcia Zachodu dla strategii obrony praw człowieka, przyjętej przez polską opozycję demokratyczną, oraz szkic Pawła Sowińskiego o polskim ośrodku kultury i książki emigracyjnej funkcjonującym w Wiedniu. Jan Olaszek przedstawia sylwetkę jednego z twórców niezależnego obiegu wydawniczego w kraju, historyka i opozycjonisty Adama Kerstena.

Publikujemy także przemówienie Gesine Schwan, wygłoszone 30 sierpnia 2014 r. w Gdańsku podczas otwarcia stałej siedziby Europejskiego Centrum Solidarności. Niemiecka przyjaciółka polskiego ruchu wolnościowego przypomina genezę Europy „zjednoczonej i wolnej”, która narodziła się w 1989 r. „Powstanie Solidarności – abstrahując od wszelkich sporów wewnątrz związku lub dotyczących okoliczności jego powstania i misji – bez wątpienia było decydującym krokiem na drodze do pokonania dyktatury komunistycznej w Polsce, Europie Środkowo-Wschodniej i w samym Związku Radzieckim. Dlatego powstanie Solidarności to także narodziny zjednoczonej Europy, która do 1989 r. istniała za ledwie w połowie, czyli tak naprawdę nie istniała. Solidarność i Europa pod względem historycznym stanowią jedność!”. Trudno o lepsze podsumowanie naszej ankiety.

* * *

Na początku roku 2015, gdy oddawaliśmy niniejszy numer do druku, odeszło dwóch autorów i przyjaciół naszego pisma, członków Rady Naukowo-Programo-

wej „Wolności i Solidarności”. Żegnamy ich z prawdziwym żalem.

4 stycznia 2015 r. zmarł Edmund Wnuk-Lipiński. Wielki socjolog polityki, autor fundamentalnych prac na temat polskiej transformacji systemowej oraz wyzwania globalizacji, założyciel Instytutu Studiów Politycznych PAN i Collegium Civitas. W poprzednim numerze „Wolności i Solidarności” prof. Wnuk-Lipiński opublikował znakomite podsumowanie 25 lat polskiej wolności – historii, w której miał, jako badacz i uczestnik życia publicznego, własny poważny udział.

Role badacza i obywatela łączył również Jerzy Holzer, który zmarł 14 stycznia. „Jak dalece badacz zajmujący się problemami nadal ważnymi dla współczesności unikać może samookreślenia? – pytał na naszych łamach. – Jest albo po stronie dyktatury, albo po stronie demokracji. Jest albo po stronie prześladowczych, albo po stronie prześladowanych”. Był jednym z najwybitniejszych polskich historyków, autorem dzieł o najnowszej historii Polski i Europy. Uczestnik opozycji demokratycznej, został internowany 13 grudnia. W 1983 r. opublikował w podziemiu i na emigracji pierwszą historię NSZZ Solidarność. Jeden ze swoich ostatnich tekstów – recenzję z podejmującej tę samą problematykę książki Andrzeja Friszke *Rewolucja Solidarności 1980-1981* – powierzył naszemu piśmiu. Publikujemy go w tym numerze wraz z listem otwartym, który grupa uczniów i studentów prof. Holzera wystosowała w listopadzie ubiegłego roku w obronie jego dobrego imienia.

Jan Skórzyński